

Sigurnost i zdravlje u mikropoduzećima i malim poduzećima u EU-u: procjena iz perspektive mjesta rada

Europski opservatorij za rizike

Sažetak

Autori:

David Walters i Emma Wadsworth, Istraživački centar radne okoline u Cardiffu pri Sveučilištu u Cardiffu; Peter Hasle i Bjarke Refslund, Održiva proizvodnja, Odjel za materijale i proizvodnju, Sveučilište Aalborg u Kopenhagenu; Monique Ramoul, Istraživački institut za rad i društvo, KU Leuven; i Ann-Beth Antonisson, Švedski institut za istraživanje okoliša (IVL).

Zahvale

Željeli bismo zahvaliti Carstenu Brückeru, Claudiji Oldenburg i Réki Zayzon, Kooperationsstelle Hamburg IFE (KOOP), na koordinaciji terenskog rada za vrijeme kojeg su prikupljeni podaci analizirani u ovom izvješću.

Na temelju provedenoga terenskog rada te nacionalnih i sektorskih izvješća ovaj sažetak napisala je istraživačka skupina projekta Sigurna mikropoduzeća i mala poduzeća (SESAME): David Walters i Emma Wadsworth, Istraživački centar radne okoline u Cardiffu pri Sveučilištu u Cardiffu; Peter Hasle i Bjarke Refslund, Održiva proizvodnja, Odjel za materijale i proizvodnju, Sveučilište Aalborg u Kopenhagenu; Monique Ramioul i Laurianne Terlinden, Istraživački institut za rad i društvo, KU Leuven; Carsten Brück i Claudia Oldenburg, Kooperationsstelle Hamburg IFE (KOOP); Marina Järvis, Karin Reinhold i Charles Woolfson, Škola ekonomije i poslovne administracije u Tallinnu, Tehnološko sveučilište u Tallinnu (TTU); Raluca Stepa, rumunjski Nacionalni institut za istraživanje i razvoj zaštite na radu (INCDPM); Guido Micheli i Enrico Cagno, Politecnico di Milano (POLIMI); Sandrine Caroly i Déborah Gaudin, Université Grenoble Alpes; te Ann-Beth Antonisson i Cecilia Österman, Švedski institut za istraživanje okoliša (IVL).

Osim toga, izrazito smo zahvalni članovima međunarodnoga savjetodavnog odbora projekta Ellen MacEachen, Joan Eakin, Michaelu Quinlanu i Jukki Takali na njihovim korisnim i konstruktivnim komentarima na ovaj sažetak. Zahvaljujemo i osoblju EU-OSHA-e i predstavnicima središnjica na njihovim sadržajnim komentarima.

Ovaj sažetak naručila je Europska agencija za sigurnost i zdravlje na radu (EU-OSHA). Njegov sadržaj, uključujući sva iznesena mišljenja i/ili zaključke, pripada samo autorima i ne odražava nužno stavove Europske agencije za sigurnost i zdravlje na radu.

Upravljanje projektom: Malgorzata Milczarek, Marine Cavet, Maurizio Curtarelli, EU-OSHA

Europe Direct usluga je koja vam omogućuje pronalaženje odgovora

na pitanja o Europskoj uniji

Besplatni telefonski broj (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Neki mobilni operateri ne dozvoljavaju pristup brojevima 00 800 ili naplaćuju pozive na te brojeve.

Više informacija o Europskoj uniji dostupno je na internetu (<http://europa.eu>).

© Europska agencija za sigurnost i zdravlje na radu, 2018.

Umnožavanje je dopušteno uz navođenje izvora.

Predgovor

Mikropoduzeća i mala poduzeća čine temelj gospodarstva Europske unije te se smatraju ključnim pokretačem gospodarskog rasta, inovacije, zapošljavanja i socijalne integracije. Otprilike polovina europske radne snage zaposlena je u mikropoduzećima i malim poduzećima te je učinkovito upravljanje sigurnošću i zdravljem na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima od ključne važnosti za osiguranje dobrobiti radnika i dugoročni gospodarski opstanak tih poduzeća. Međutim, statistički podaci i istraživanja pokazuju kako su sigurnost i zdravlje mnogih radnika zaposlenih u mikropoduzećima i malim poduzećima nisu dovoljno dobro zaštićeni i da dobro upravljanje sigurnošću i zdravljem na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima i dalje predstavlja velik izazov. Taj je problem prepoznat u Strateškom okviru za područje sigurnosti i zaštite zdravlja na radu 2014. – 2020. koji je donijela Europska komisija i u kojem se kao jedan od ključnih strateških ciljeva u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu utvrđuje jačanje kapaciteta mikropoduzeća i malih poduzeća za provedbu učinkovitih i djelotvornih mjera za sprečavanje rizika.

Kao odgovor na postojeći nesrazmjer između zahtjeva u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu i praksi na radnom mjestu, EU-OSHA pokrenula je opsežan trogodišnji projekt (2014.-2017.) čiji je glavni cilj utvrditi ključne čimbenike uspjeha u pogledu politika, strategija i praktičnih rješenja za poboljšanje sigurnosti i zdravlja na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima u Europi. Projekt je povjeren skupini istraživača koji čine konzorcij SESAME (Sigurna mikropoduzeća i mala poduzeća) ima tri glavna cilja. Na temelju činjenica pružit će potporu izradi preporuka za politike, čime će pridonijeti trenutačnim raspravama o regulaciji sigurnosti i zdravlja na radu u Europi kad je riječ o malim poduzećima. Projektom će se utvrditi dobre prakse za osiguravanje dobrog upravljanja sigurnošću i zdravljem na radu na razini radnog mjesta te će se olakšati daljnji razvoj postojećih ili novih praktičnih alata, uključujući internetski interaktivni alat za procjenu rizika (OiRA). Na rezultatima projekta temeljit će se buduća istraživanja usmjerena na širenje znanja o odrednicama dobre sigurnosti i zdravlja na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima koja posluju u gospodarstvima koja se dinamično mijenjaju.

U ovom sažetku se navode zaključci iz druge faze projekta u okviru koje je provedeno istraživanje stavova i praksi u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima na temelju 362 detaljna razgovora s radnicima i vlasnicima-upraviteljima malih poduzeća u devet država članica EU-a, s posebnim naglaskom na sektore kao što su građevinarstvo, proizvodnja, poljoprivreda, hotelijerstvo, ugostiteljstvo, trgovina na malo / trgovina na veliko, prijevoz i zdravstvena skrb. O posljedicama takvih stavova dodatno će se raspravljati u posljednjoj fazi projekta čiji je cilj poduprijeti izradu preporuka politike i opisati dobru praksu za lakše ostvarivanje bolje sigurnosti i zdravlja na radu u najranjivijim mikropoduzećima i malim poduzećima. EU-OSHA objavit će i diseminirati te podatke 2018.

Christa Sedlatschek

Direktorica

Sažetak

U ovom sažetku se navode rezultati kvalitativnog istraživanja o razumijevanju sigurnosti i zdravlja na radu te iskustva povezana sa sigurnošću i zdravljem na radu u 162 slučaja mikropoduzeća i malih poduzeća iz različitih gospodarskih sektora u devet država članica EU-a. Cilj ovog sažetka je prikazati „procjenu iz perspektive radnog mjesta” temeljem istraživanja iskustava povezanih sa sigurnošću i zdravljem na radu, razumijevanja sigurnosti i zdravlja na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima te utjecaja konteksta u kojima se nalaze. U prethodnom pregledu literature u okviru projekta Sigurna mikropoduzeća i mala poduzeća (SESAME) navodi se kako takvo radno okruženje podrazumijeva niz određenih rizika koji su uglavnom rezultat društveno-gospodarskih značajki tih radnih mjesta i koji su određeni skupom čimbenika na radnom mjestu i oko njega koji utječu na profil rizičnosti tog radnog mjesta (EU-OSHA, 2016.). Ovo istraživanje osmišljeno je na temelju tih zaključaka kako bi bilo moguće uzeti u obzir i istražiti perspektive vlasnika-upravitelja mikropoduzeća i malih poduzeća i radnika u takvim poduzećima na način koji omogućava usporedbu važnih i utjecajnih konteksta u kojima se njihova poduzeća nalaze.

Kad je riječ o nacionalnim kontekstima, države članice raspoređene su prema nizu zajedničkih značajki utvrđenih u prethodnom istraživanju koje su odlučujući čimbenici u pogledu načina na koji nastaju i organiziraju se sustavi sigurnosti i zdravlja na radu na razini radnog mjesta (EU-OSHA, 2013.). One uključuju sljedeće:

- regulatorni karakter i upravljanje odredbama o sigurnosti i zdravlju na radu te institucionalne sustave za nadzor usklađenosti;
- odnose između poslodavca i radnika, njihov povijesni razvoj i utjecaj dionika u tom odnosu;
- prirodu gospodarstva, raspon proizvodnih djelatnosti i usluga, relativnu veličinu javnog i privatnog sektora te ekonomske politike; i
- sustave i politike socijalne skrbi.

Za svaku nastalu skupinu odabrana je najmanje jedna zemlja iz koje smo izabrali slučajeve. Izabrani slučajevi označeni su podebljanim slovima kao što je to prikazano u nastavku:

1. *zapadna EU*: **Belgija, Njemačka**, Luksemburg, Nizozemska i Austrija;
2. *sjeverna EU*: **Danska**, Finska i **Švedska**;
3. *Ujedinjena Kraljevina i Irska*;
4. *južna/sredozemna EU*: Grčka, Španjolska, **Francuska, Italija**, Cipar, Malta i Portugal;
5. *središnja i istočna EU*: Bugarska, Češka, **Estonija**, Hrvatska, Latvija, Litva, Mađarska, Poljska, **Rumunjska**, Slovenija i Slovačka.

Slučajevi su izabrani i iz sedam glavnih sektora gospodarske aktivnosti u kojima prevladavaju mikropoduzeća i mala poduzeća: poljoprivreda, proizvodnja, građevinarstvo; trgovina na veliko i na malo; prijevoz; djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane; te zdravstvena zaštita i socijalna skrb. To su, naravno, velika i raznovrsna područja djelovanja te se kvalitativni uzorak ne smatra reprezentativnim za svaki aspekt tih područja. Područja u kojima su poduzeća uključena u studiju slučaja djelovala u okviru tih širokih sektora su:

- poljoprivreda: biljna i stočarska proizvodnja, šumarstvo;
- proizvodnja: proizvodnja metala, hrane, drva, kemikalija, papira i tekstilnih proizvoda;
- građevinarstvo: izgradnja zgrada i specijalizirane aktivnosti;
- trgovina na veliko i na malo: trgovina na veliko; održavanje i popravak motornih vozila; trgovina na malo farmaceutskim i medicinskim proizvodima te novom robom u specijaliziranim prodavaonicama;
- prijevoz: prijevoz tereta i robe;
- djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane;
- zdravstvena zaštita i socijalna skrb: pružanje skrbi za odrasle i djecu, pružanje stomatoloških i ostalih kliničkih usluga te osiguravanje osposobljavanja i drugih aktivnosti.

Izbor primjera mikropoduzeća i malih poduzeća različitih veličina iz tih područja donekle je omogućio provođenje komparativnih analiza na razini sektora.

Svaka studija slučaja uključivala je posjete poduzeću koje sudjeluje te razgovore s vlasnikom-upraviteljem i jednim radnikom, kao i opažanja o aktivnostima poduzeća. Na taj je način prikupljen velik broj kvalitativnih empirijskih podataka o svijesti, praksi i iskustvu u pogledu sustava sigurnosti i zdravlja na radu u

mikropoduzećima i malim poduzećima, konteksta u kojima se nalaze i čimbenika koji ih određuju, iz različitih sektora, veličina, poslovnih praksi te nacionalnih regulatornih i gospodarskih okruženja u EU-u. Provedena je komparativna analiza kako bi bilo moguće izvući zaključke o razumijevanju odnosa sigurnosti i zdravlja na radu na razini radnog mjesta i utjecaja koji na njih imaju ključne značajke poslovne prakse, veličina, sektor i nacionalni regulatorni i socioekonomski kontekst.

Rezultati

Rezultati su skrenuli pozornost na obilježja prirode nacionalnih regulatornih sustava za upravljanje sigurnošću i zdravljem na radu i načina njihove provedbe te na opseg njihove usmjerenosti na mikropoduzeća i mala poduzeća u zemljama obuhvaćenima istraživanjem, kao i na ulogu, dostupnost i stručnost pružatelja usluga u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu te na pružanje informacija i provođenje osposobljavanja za vlasnike-upravitelje i radnike u mikropoduzećima i malim poduzećima. Rezultati su skrenuli pozornost i na kontekste odnosa između poslodavca i radnika u okviru kojih se upravlja sigurnošću i zdravljem na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima, u uskom smislu odredbi o zastupanju interesa na radnom mjestu i o savjetovanju s radnicima o sigurnosti i zdravlju na radu te, općenito, u smislu šire strukture odnosa između poslodavaca i radnika, postupaka i praksi u širim kontekstima u kojima se nalaze mikropoduzeća i mala poduzeća. Razmatrao se i utjecaj značajki nacionalnih sustava socijalne zaštite, zdravlja i dobrobiti na radnike u mikropoduzećima i malim poduzećima, kao i utjecaj značajki šire nacionalne političke i gospodarske strukture i klime te učinci koje položaj mikropoduzeća i malih poduzeća u okviru strukture i organizacije rada i tržišta rada u toj zemlji ima na sigurnost i zdravlje na radu.

Očito je kako se nacionalni regulatorni sustavi, sustavi sigurnosti i zdravlja na radu te institucije i postupci u pogledu odnosa između poslodavca i radnika, iako su uglavnom slični u državama članicama EU-a, dovoljno razlikuju da bi imali važan utjecaj na način na koji mikropoduzeća i mala poduzeća rješavaju pitanja sigurnosti i zdravlja na radu. Međutim, unatoč razlikama, svjedočanstva vlasnika-upravitelja i radnika ukazuju na to da je mikropoduzećima i malim poduzećima u svim državama članicama zajedničko to da vlasnici-upravitelji u istoj mjeri smatraju kako im mnogi sustavi za upravljanje i potporu u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu u njihovim zemljama ne odgovaraju na ovaj ili onaj način.

Slučajevi iz sedam sektora obuhvaćenih istraživanjem čine raznoliku i heterogenu skupinu. To je, naravno, bilo očekivano s obzirom na rezultate pregleda literature (EU-OSHA, 2016.). Međutim, problem pristupa poduzećima upućuje na to da je istraživanje uključivalo veći postotak mikropoduzeća i malih poduzeća koja stabilno posluju te imaju rastuću ili stabilnu, uglavnom trajno zaposlenu radnu snagu, nego što se to može očekivati u cjelokupnom stanovništvu. Značajan postotak tih mikropoduzeća i malih poduzeća nije se morao natjecati samo cijenama, već je uspio na tržištu zahvaljujući svojoj ponudi proizvoda i usluga visoke kvalitete u tržišnim nišama te privlačenjem klijenata na temelju svojeg ugleda. Ta vrsta profila nije neočekivana s obzirom na općepriznate poteškoće u pogledu dopiranja do mikropoduzeća i malih poduzeća koja primjenjuju kratkoročne strategije¹ i njihovog uključivanja u ovu vrstu istraživanja. Međutim, neka mikropoduzeća i mala poduzeća koja primjenjuju kratkoročni pristup uključena su u uzorak.

Analiza je ukazala na brojne sličnosti među sektorima, tj. na rezultate koji su zajednički mikropoduzećima i malim poduzećima u nekoliko sektora, a često i u svim sektorima, ali i na neke razlike među sektorima. Ispitanici iz mikropoduzeća i malih poduzeća uključenih u istraživanje uglavnom donekle jesu svjesni rizika. Međutim, rizici koji se očituju nakon duljeg razdoblja latencije ili su manje vidljivi, posebno psihosocijalni rizici, znatno su manje prepoznati od akutnih i vidljivih fizičkih rizika. Psihosocijalni su rizici mnogo bolje prepoznati u državama članicama u kojima se više pozornosti pridaje njihovoj uključenosti u regulatorni okvir i provedbu. Osim toga, ispitanici koji rade u mikropoduzećima i malim poduzećima u sektoru zdravstvene zaštite i socijalne skrbi, neovisno o tome jesu li radnici ili upravitelji, češće su prepoznavali psihosocijalne rizike povezane s njihovim poslom nego zaposlenici u drugim sektorima. Međutim, unatoč tome, rijetki su pokušaji sustavne procjene ili sustavnog ublažavanja tih rizika. Naprotiv, mnogi zaposlenici smatraju te rizike svojstvenima njihovom poslu te u skladu s time smatraju kako ih je potrebno prihvatiti i nositi se s njima. Ta se tendencija, smatrati uobičajene rizike kojima su radnici izloženi svojstvenima poslu, očitovala u višoj ili manjoj mjeri u svim sektorima obuhvaćenima istraživanjem te se odnosila na akutne, fizičke rizike, a ponekad i na rizike u pogledu radnog opterećenja, intenziteta rada i radnog vremena. U svim su takvim slučajevima

¹ Mikropoduzeća i mala poduzeća koja primjenjuju kratkoročni pristup ona su poduzeća koja primjenjuju općepriznate pakete organizacijskih strategija i strategija poslovanja kojima se povećava pritisak na plaće, radne uvjete itd. kako bi se izborila za opstanak.

vlasnici-upravitelji i radnici uglavnom smatrali da su takvi rizici neizbježni i da im je najbolje pristupiti s pomoću „zdravog razuma”. Tim su se pojmom ispitanici često služili kad su govorili o svojem stajalištu u pogledu opasnosti na radnom mjestu u širem smislu, što je ukazalo na raširenu neformalnost i individualizaciju sigurnosti i zdravlja na radu u našem uzorku. Ispitanici su rijetko prepoznavali složene uzročno-posljedične veze u pogledu nezgoda. Općenito govoreći, utvrđena je tendencija prema individualizaciji i responsabilizaciji kad je riječ o nezgodama te sigurnosti i zdravlju na radu u širem smislu koja se pokazala zajedničkom svim sektorima.

Stoga je postotak formaliziranih uobičajenih postupaka u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu (pisane procjene rizika, dokumenti o politikama u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu itd.) uglavnom malen u cijelom uzorku. Osim toga, pisane procjene rizika postoje u brojnim mikropoduzećima i malim poduzećima, ali se rijetko upotrebljavaju u praksi. Uvedene su kako bi poduzeće bilo u skladu sa zakonodavnim zahtjevima, ali ih se ne smatra alatom za upravljanje sigurnošću i zdravljem na radu. Stoga su primjeri sustavnog upravljanja sigurnošću i zdravljem na radu rijetki. Osim toga, uočen je učinak veličine, tj. razina formalizacije i usustavljenosti manja je što je manje poduzeće. To odražava činjenicu da manja poduzeća u uzorku raspolaze manjom količinom resursa (upravljačkih, vremenskih, financijskih, stručnih itd.) nego veća poduzeća, što ih u cijelosti čini ranjivijima kad je riječ o poslovanju te kad je riječ o sigurnosti i zdravlju na radu. Iako je to zajedničko svim sektorima, uočeno je da su formalniji i bolje usustavljeni pristupi češći u sektorima s većim rizikom (kao što su građevinarstvo i prijevoz) u mikropoduzećima i malim poduzećima svih veličina. To posebno vrijedi za sektore (kao što je građevinarstvo) za koje su države članice uvele propise koji se odnose na sektore u kojima se eksplicitno zahtijevaju određeni elementi takvih pristupa, a koji se često odnose na lanac opskrbe. Ti su rezultati, naravno, u skladu s opće poznatim učincima veličine poduzeća i vrste sektora na prakse i pristupe u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima.

Niz mikropoduzeća i malih poduzeća uključenih u istraživanje služi se uslugama vanjskih pružatelja usluga za dobivanje potpore u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu. Mjera u kojoj se upotrebljava ta potpora razlikuje se među državama članicama i ovisi o nacionalnim zahtjevima. Međutim, uočene su i jasne razlike u načinima na koje pružatelji tih usluga pristupaju svojem zadatku i/ili u načinima na koje se vlasnici-upravitelji mikropoduzeća i malih poduzeća služe tim uslugama, pri čemu su jedni i drugi važni u mjeri u kojoj utječu na sigurnost i zdravlje na radu. U nekim je slučajevima, a posebno u onima u kojima je upotreba takvih usluga obvezna, a regularni se kontekst smatra više kaznenim nego potpornim, postojala tendencija shvaćanja tih usluga kao načina za postizanje „minimuma potrebnog za osiguravanje usklađenosti”. U tim je okolnostima uobičajeno da vlasnici-upravitelji smatraju zaštitu zdravlja i sigurnost na radu odgovornošću vanjskih pružatelja usluga pa rijetko izravno sudjeluju u povezanim pitanjima (jer su odgovornost za njih zapravo povjerali vanjskim suradnicima), zbog čega se usklađenost sigurnosti i zdravlja na radu s propisima često svodi na ispunjavanje papirologije. Isto tako, u nekim su slučajevima vanjski pružatelji usluga pružali opširniju potporu, zbog čega su sigurnost i zdravlje na radu dostigli razinu višu od one minimalne potrebne za osiguravanje usklađenosti s propisima. To je uglavnom ovisilo o zanimanju vlasnika-upravitelja za sigurnost i zdravlje na radu i njegovo aktivno sudjelovanje u rješavanju pitanja povezanih sa sigurnošću i zdravljem na radu.

Isto tako, u istraživanje je uključeno nekoliko primjera mikropoduzeća i malih poduzeća koja imaju formalne sustave za sudjelovanje radnika u sigurnosti i zdravlju na radu. U nekim su slučajevima propisane granice u pogledu veličine radne snage kada je riječ primijeni tih sustava. Osim toga, bilo je jasno da utjecaj na to imaju nacionalne tradicije u pogledu radnih odnosa te sustavi i konteksti (kao što su broj članova u sindikatima ili kolektivno pregovaranje), pri čemu su sustavi uobičajeniji u zemljama s dugom i izraženom tradicijom sudjelovanja i razmjerno velikim brojem članova u sindikatima. U ovom su slučaju isto tako očite razlike među sektorima, pri čemu je razina formalnih sustava iznimno niska u sektorima kao što je poljoprivreda u kojima je tradicija radnih odnosa najslabije razvijena i broj članova u sindikatima manji u usporedbi s, na primjer, sektorom proizvodnje. Međutim, u nizu primjera u svim sektorima, upravitelji i radnici među ispitanicima izjavili su da radnici nisu skloni uključivanju u rješavanje pitanja u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu na taj način. To je očito povezano s veličinom poduzeća, pri čemu se pokazalo da su formalni sustavi nepotrebni zbog dobrih socijalnih odnosa te otvorene i neformalne komunikacije na radnom mjestu. Dobri socijalni odnosi i neformalna komunikacija česti su u svim sektorima u kojima posluju mikropoduzeća i mala poduzeća uključena u istraživanje. Zbog toga su sastanci uglavnom rijetki, posebno sastanci u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu. Međutim, i u ovom slučaju postoji razlika među sektorima, pri čemu su pitanja sigurnosti i zdravlja na radu češća tema timskih sastanaka u sektorima visokog rizika kao što su proizvodnja i građevinarstvo (u slučaju građevinarstva ponovno postoji povezanost sa zakonodavstvom koje se odnosi na pojedinačne sektore).

Kad je riječ o pokretačima sigurnosti i zdravlja na radu, vrlo se važnim pokazao regulatorni kontekst. On se, naravno, razlikuje među zemljama i sektorima. Na nacionalnoj razini, učestalost inspekcijskih mjera u kojoj je inspekcija izvor potpore i/ili mogući izvor kaznenih sankcija, razlikovale su se ovisno o tradicijama država članica. Stoga je uobičajenije smatrati inspekciju potporom u državama kao što su Danska i Švedska, dok se one češće smatraju kaznom u državama članicama kao što je Rumunjska. Međutim, pokazalo se da postoje neke važne razlike na razini sektora. Vjerojatnost dolaska inspektora rada razlikuje se, barem u nekim zemljama, ovisno o trenutačnoj strategiji inspektorata rada u pogledu inspekcijskih nadzora koji se temelje na određivanju prioriteta rizika. U pravilu inspekcija češće dolazi u poduzeća koja posluju u sektorima visokog rizika nego u ona koja posluju u sektorima niskog rizika.

Međutim, inspekcijska tijela nadležna za pojedinačne sektore, često je određivala hoće se li poduzeću produžiti dozvola za rad, te neizravno utjecala na sigurnost i zdravlje na radu u poduzećima. Na primjer, mjere koje se zahtijevaju od poduzeća u sektorima koji se bave djelatnostima pripreme i usluživanja hrane te zdravstvene zaštite i socijalne skrbi, i koje su osmišljene kako bi zaštitile klijente, često u praksi štite i radnike. Osim toga, te inspekcije (neki ispitanici imali su poteškoća s razlikovanjem tih inspekcija od onih koje su povezane sa sigurnošću i zdravljem na radu) mogu utjecati i na podizanje svijesti vlasnika-upravitelja o općenitoj potrebi za usklađivanjem s propisima.

Neka od poduzeća uključenih u istraživanje dio su većih organizacijskih grupacija i u tim slučajevima njihova matična društva često utječu na sustave zaštite sigurnosti i zdravlja na radu. U takvim su slučajevima matična društva ponekad „uvodila” sustave i postupke upravljanja sigurnošću i zdravljem na radu u svojim društvima kćerima te provjeravala njihovu usklađenost s tim sustavima i postupcima, kao i pružala znanja, iskustvo i potporu u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu. Međutim, bilo je i primjera negativnog utjecaja u kojima matična društva ili povjerenici (u slučaju zdravstvene zaštite i socijalne skrbi) nisu dopuštali upraviteljima mikropoduzeća i malih poduzeća ulaganja u sigurnost i zdravlje na radu.

Isto tako, utjecaji lanca opskrbe na sigurnost i zdravlje na radu mogli bi biti pozitivni (na primjer, u slučajevima u kojima klijenti zahtijevaju određene standarde u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu ili u kojima dobavljači pružaju informacije o sigurnosti i zdravlju na radu) i negativni (na primjer, slučajevi u kojima zahtjevi klijenta prouzrokuju kratke rokove). Razlike među sektorima vidljive su i ovdje, pri čemu su utjecaji naizgled relativno ograničeni u, na primjer, sektoru poljoprivrede, ali su iznimno jači u područjima kao što su prijevoz i građevinarstvo (kad je riječ o građevinarstvu, to je u nekim slučajevima povezano sa zakonodavstvom koje se odnosi na pojedinačne sektore, kao što je prethodno navedeno). Stoga je certifikacija u pogledu sigurnosti i zaštite zdravlja na radu važan pokretač u nekim sektorima (ponovno u sektorima kao što su građevinarstvo i prijevoz), posebno u sektorima u kojima su utjecaji lanca opskrbe snažni i u kojima vlasnici-upravitelji mikropoduzeća i malih poduzeća osjećaju obvezu uložiti u takve programe da bi njihovo poduzeće imalo priliku natjecati se na tržištu. Pojedinačna su obilježja i stav vlasnika-upravitelja u općenitom smislu, naravno, posebno važni kao pokretač sigurnosti i zdravlja na radu, što se očitovalo u svim zemljama i sektorima i što se odražava u rezultatima brojnih drugih istraživanja (EU-OSHA, 2016.).

Brojni vlasnici-upravitelji uključeni u istraživanje izrazili su snažnu želju da njihovi radnici budu sigurni te su često o njima govorili kao o „obitelji” (u nekim je poduzećima to je doslovno bio slučaj, iako je u mnogim primjerima izraz figurativan). Drugi su vlasnici-upravitelji izrazili pragmatičniju motivaciju, objašnjavajući da su loši ishodi u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu skupi s obzirom na to da radnici trebaju izostati s posla, te bi se produktivnost mogla smanjiti. Za mnoga je poduzeća stvarno stanje kombinacija oba čimbenika. Međutim, u slučajevima u kojima su se vlasnici-upravitelji zanimali za sigurnost i zdravlje na radu te uveli participativni, inkluzivni i otvoreni pristup, sustavi i prakse u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu te svijest o sigurnosti i zdravlju na radu i slično uglavnom su bili vidljiviji i uključeni u svakodnevne postupke, prakse i procedure. U nekim je slučajevima to djelomično povezano s položajem vlasnika-upravitelja (na primjer, vlasnici-upravitelji uključeni u proizvodne postupke ponekad su imali više razumijevanja za svakodnevna iskustva svojih radnika te su slušali i uzimali u obzir njihove brige i prijedloge). Međutim, to je usko povezano s njihovim kapacitetima i resursima.

Pokazalo se kako neki vlasnici-upravitelji žele razvijati svoja poduzeća, ali brojni žele zadržati status mikropoduzeća i malog poduzeća jer smatraju da bi im moglo postati teško upravljati svakodnevnim aktivnostima ako njihova poduzeća postanu prevelika. Brojni vlasnici-upravitelji aktivno su nastojali zadržati predane i vjerne radnike, kao i radnike s mogućnošću napretka. Ti bi pristupi mogli biti povezani s prostornom i socijalnom blizinom vlasnika-upravitelja i radnika u mikropoduzećima i malim poduzećima, kao i s identitetom vlasnika-upravitelja. Stoga se pokazalo kako su u istraživanju sudjelovali brojni vlasnici-upravitelji

mikropoduzeća i malih poduzeća koji su pokušavali primijeniti jedan od oblika „dugoročnih”² strategija na svoje poslovanje. Međutim, dok su brojni vlasnici-upravitelji stremili tome, nisu uvijek uspijevali jer su bili suočeni s pritiscima tržišta i konkurencije kako bi se prilagodili zahtjevima klijenata, na primjer radeći duže i često uz smanjenu naknadu. Zbog tog su pritiska morali pokušati smanjiti troškove koji nisu izravno povezani s temeljnim poslovnim funkcijama njihova poduzeća. To je prouzročilo osjećaj da moraju prenijeti taj teret i na svoje radnike u pogledu njihovih plaća, sigurnosti zaposlenja ili radnog vremena, kao i donošenje odluke da ne posvećuju vrijeme i resurse pitanjima kao što su sigurnost i zdravlje na radu za koje su vjerovali da ne ulaze u temeljne poslovne interese njihova poduzeća. Stoga su se mnogi vlasnici-upravitelji našli između dva različita položaja: želje da primjenjuju dugoročnu strategiju i mehanizama koji ih primoravaju da primjenjuju kratkoročnu strategiju.

Ukratko, većina vlasnika-upravitelja u mikropoduzećima i malim poduzećima pitanje sigurnosti i zdravlja na radu smatrala je manje važnim od drugih pitanja kojima su zaokupljeni. Brojnim je vlasnicima-upraviteljima najvažnije bilo to da pitanja sigurnosti i zdravlja na radu ne utječu na temeljne aktivnosti poduzeća koje su ključne za njegov opstanak. U skladu s time, pitanje sigurnosti i zdravlja na radu uglavnom se nije smatralo ključnim upravljačkim pitanjem ili mu se nije pridavalo mnogo pozornosti. U tom je smislu to pitanje slično drugim pitanjima koja se često smatraju sporednima u odnosu na temeljne aktivnosti poduzeća u mikropoduzećima i malim poduzećima, kao što su osposobljavanje i općenito upravljanje ljudskim resursima. To je pomoglo objasniti kako je došlo do postupka prijenosa rizika u takvim situacijama na radnome mjestu u kojima radnici sve češće snose taj teret.

Tumačenje rezultata

Unatoč tome što je uzorak radnih mjesta neizbježno usmjeren na „bolja” iskustva rada u mikropoduzećima i malim poduzećima, prikupljeni podaci uvelike podržavaju zaključke koji su proizašli iz pregleda prethodnih istraživanja. Drugim riječima, podaci su pokazali da se rad u velikom postotku mikropoduzeća i malih poduzeća može protumačiti u kontekstu socijalne i ekonomske nejednakosti u raspodjeli rizika u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu u postupcima proizvodnje i uslužnim djelatnostima u gospodarstvu EU-a. Rezultati potvrđuju da su mikropoduzeća i mala poduzeća heterogena skupina, i to više nego velika društva, ali i ukazuju na postojanje brojnih sličnosti među poduzećima. Dok su generalizacije u pogledu pozitivnih i negativnih ishoda sigurnosti i zdravlja na radu povezanih s mikropoduzećima i malim poduzećima i konteksti u kojima se nalaze donekle opasne, naše istraživanje pokazalo je kako je moguće izraditi korisnu tipologiju koja ističe zajednička obilježja i razlike s obzirom na veličinu, sektor, poslovne prakse poduzeća i nacionalnost. Pojedinačna mikropoduzeća i mala poduzeća rijetko imaju sva obilježja idealnih vrsta obuhvaćenih takvom klasifikacijom, ali pomažu shvatiti kako riješiti razna česta pitanja u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima.

Takve su tipologije osmišljene u cilju shvaćanja bogatih i različitih rezultata studija slučaja. Razvrstana su prema poslovnoj praksi, veličini, sektoru i nacionalnom kontekstu. Poslovne prakse pokazale su da postoji niz općih vrsta mikropoduzeća i malih poduzeća: „zagovornici učenja”, „zagovornici reakcije” i „zagovornici izbjegavanja”. Naša terenska istraživanja pokazala su niz očitih razloga zašto neki vlasnici-upravitelji mikropoduzeća i malih poduzeća imaju proaktivan pristup sigurnosti i zdravlju na radu te zašto ga neki čak smatraju dijelom svojega poslovnog modela. Na njih snažno utječe skup čimbenika gospodarskog i poslovnog položaja njihove organizacije, obrazovanje i vještine vlasnika-upravitelja i radnikâ te njihova svijest o riziku te kapacitet podnošenja rizika, kao i vidljivost poduzeća regulatornim tijelima i drugi vanjski utjecaji. Zbog toga takva mikropoduzeća i mala poduzeća mogu ostvariti priče o gospodarskom uspjehu koje su za njih predvidjeli brojni oblikovatelji gospodarskih politika EU-a. Međutim, druga poduzeća pripadaju kategorijama koje su prijašnji i sadašnji istraživači nazvali „zagovornicima izbjegavanja”, dok su ostala u najboljem slučaju „zagovornici reakcije”. Istraženo je kako i zašto ta poduzeća provode kratkoročne strategije u cilju gospodarskog opstanka i koji su razlozi tomu, pri čemu je malo vjerojatno da će postizanje najbolje prakse u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu postati prioritet poslovanja. Prema tome, ta poduzeća uglavnom posluju izvan dosega ne samo dobrovoljne potpore vlastitom poboljšanju i poboljšanju poslovanja u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu, već i izvan dosega regulatornih agencija. Iz razlika u veličini poduzeća u našem uzorku proizlaze razlike između ponašanja mikropoduzeća s manje od deset zaposlenika, manjih malih

² Dugoročna je strategija suprotnost kratkoročnoj strategiji i odnosi se na uspješna, brzorastuća mikropoduzeća i mala poduzeća, kao što su takozvana poduzeća gazele, ali u širem smislu i na mala poduzeća koja imaju mogućnost ulagati u vještine i inovacije koje će poticati rast i uspjeh poduzeća.

poduzeća s 10 – 19 zaposlenika i većih malih poduzeća s 20 – 49 zaposlenika. Te su razlike u našem uzorku manje od razlika unutar sektora; na primjer, značajke nekih sektora kao što su poljoprivreda ili građevinarstvo pokazale su se odlučujućim čimbenicima određenih ponašanja mikropoduzeća i malih poduzeća po kojima su se razlikovali od poduzeća u drugim sektorima, kao što su djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane u usporedbi s prijevozom, koja su slična veličinom ili se vode sličnim poslovnim praksama. Na njih utječu obilježja ponašanja jasno određena regulatornim ili gospodarskim odnosima ili odnosima između poslodavca i radnika u različitim državama članicama. Stoga, ako ih promotrimo zajedno, naše tipologije predlažu neke korisne načine na koje je moguće razmatrati odlučujuće čimbenike u pogledu praksi povezanih sa sigurnošću i zdravljem na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima te postavljati pitanja o potpori potrebnoj za poboljšanje te prakse, tj. pitanja koja uzimaju u obzir kontekste u kojima su radnici oštećeni u tim poduzećima.

Razmatranja

Nekoliko je tema za razmišljanje proizašlo iz istraživanja iskustava i percepcije sigurnosti i zdravlja na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima uključenima u istraživanje. Rezultati komparativne analize pokazali su neke iznimne sličnosti među zemljama i sektorima. Konkretno, rezultati su pokazali da utjecaj vlasnika-upravitelja na socijalne i ekonomske odnose u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu ima ključnu ulogu u mikropoduzećima i malim poduzećima te su ukazali na vezu između utjecaja vlasnika-upravitelja i usmjerenja na poslovne prakse za koje smatraju da su obvezni primjenjivati i odrediti kao prioritete kako bi se učinkovito mogli natjecati u širim gospodarskim kontekstima u kojima se mikropoduzeća i mala poduzeća nalaze. Brojni primjeri i rezultati prijašnjih istraživanja jasno pokazuju da se sigurnost i zdravlje na radu rijetko smatraju izrazito važnima u okviru strategija vlasnika-upravitelja za ispunjavanje tih uvjeta. Jedan od glavnih načina da se proturječnosti (često slabo primijećene) regulatornih zahtjeva u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu te strategija za određivanje produktivnosti kao prioriteta u poslovnoj praksi usklade jest putem postupka odgovornosti u pogledu sigurnosti i zaštite zdravlja na radu u okviru socijalnih odnosa na kojima se temelji proizvodnja poduzeća. Na taj način radnici preuzimaju odgovornost za upotrebu „zdravog razuma” pri primjenjivanju poslovnih praksi za obavljanje posla na način koji je u skladu sa zahtjevima u pogledu proizvodnje poduzeća, ali se smatraju „sigurnima” unatoč mogućim zahtjevima regulatornih odredbi u pogledu upravljanja sigurnošću i zaštitom zdravlja na radu ili stručnog shvaćanja upravljanja sigurnošću i zaštitom zdravlja na radu.

U takvim se slučajevima nepoštivanje zahtjeva propisa ili dobre prakse u širem smislu utvrđuje samo kad nešto krene po zlu ili dođe do ozljeda ili bolesti te su u takvim slučajevima postupci radnika glavni uzrok nepoštivanja odredbi. Iako okruženje u kojem se nalaze mikropoduzeća i mala poduzeća te njihov poslovni kontekst pomažu u provedbi postupka odgovornosti, taj postupak nije nov, već je mnogo puta opisan u istraživanjima društvenih odnosa u okviru kojih je došlo do ozljeda na radnom mjestu iz sociološke perspektive u drugim situacijama, uključujući primjere iz većih organizacija. Međutim, ranjivosti poduzeća u suvremenom gospodarskom kontekstu, kao i nesigurnost zaposlenja u njima te često niske razine znanja u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu među radnicima i upraviteljima u mikropoduzećima i malim poduzećima pomogle su u promicanju prihvaćanja tih stavova među vlasnicima-upraviteljima i radnicima uključenima u istraživanje.

To bi nas moglo potaknuti da promislimo o tome jesmo li pokušajem shvaćanja „što je djelotvorno” u pogledu podupiranja sigurnosti i zdravlja na radu u malim poduzećima u okviru istraživanja predstavljenog u ovom izvješću u potpunosti uspješno razmotrili problem nejednakosti raspodjele rizika povezanih s radom s obzirom na to da su takve nejednakosti zajedničke raznim oblicima rada u kojima mikropoduzeća i mala poduzeća često zauzimaju posebno mjesto i kojima su zajedničke neizvjesnost, nesigurnost i općenita nedostupnost regulatornoj inspekciji i dobrovoljnim oblicima potpore u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu. Isto tako, vjerojatno je da su takve situacije izvan dosega općih strategija u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu na nacionalnoj razini i na razini EU-a. Međutim, u skladu s rezultatima ovog istraživanja, iako bi rezultati opsežnih istraživanja mogli pokazati da su takvi scenariji sve uobičajeniji, oni se uglavnom nalaze izvan dosega pristupa istraživanju sigurnosti i zdravlja na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima kao što su pristupi navedeni ovdje.

Iako je, kao što se tvrdilo, donekle moguće procijeniti posljedice rezultata utemeljenih na pristupačnijim „boljim” scenarijima koji čine većinu istraženih slučajeva, što nije u potpunosti zadovoljavajući način poimanja stvarnih događaja u situacijama koje su izvan dosega uobičajenih metoda istraživanja. Isto tako, povećanje broja i

nastavak nastajanja takvih situacija tijekom duljeg razdoblja potaknuli su porast razine njihove društvene prihvaćenosti, što je pak poduprlo „normalizaciju” daljnjih obrazaca nesigurnosti i nestandardnih oblika zaposlenja, kao i njihovih negativnih učinaka na zdravlje, sigurnost i dobrobit radnika u takvom položaju.

Takvi obrasci organizacije posla i zaštite pružene radnicima pojavili su se u isto vrijeme kad i druge promjene, što je zabilježeno u sociološkim istraživanjima rada i zaposlenja u današnje vrijeme, kao što su atomizacija, individualizacija i odgovornosti na radnom mjestu koje služe za stavljanje veće odgovornosti u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu ne na poduzeća u okviru čijih se aktivnosti stvaraju rizici, nego na radnike koji moraju raditi s tim rizicima. Čak i u boljim primjerima, koji čine velik udio slučajeva na kojima se temelji ovaj sažetak, većina često ne smatra sigurnost i zdravlje na radu nečim što je potrebno posebno razmatrati u okviru upravljanja na način koji je određen zakonom. Kao što je u više navrata primijećeno, učinak tog pristupa znači da su riziku izloženi radnici čiji posao uključuje rizike te oni preuzimaju i odgovornost za izbjegavanje tih rizika, umjesto da tu odgovornost preuzmu oni kojima regulatorni sustav to nalaže – njihovi poslodavci. Takvi su oblici „sudjelovanja” nedvojbeno dodatno povećali ranjivost nekih radnika jer i oni pridonose preuzimanju rizika i sve većoj individualizaciji posljedica rizika, a preuzimaju ga (često nesrazmjerno) ranjivi pojedinci.

Iz ovog proizlaze još dvije teme za razmatranje. Prva se odnosi na prirodu „sudjelovanja” radnika u sigurnosti i zdravlju u mikropoduzećima i malim poduzećima. Pokazalo se da su sustavi za sudjelovanje službenog predstavnika među našim slučajevima rijetki ili, u većini slučajeva, potpuno odsutni. Iako je to razumljivo ako se uzme u obzir da sudjelovanje službenih predstavnika u pitanjima povezanim sa sigurnošću i zdravljem na radu nije vjerojatno u takvom neformalnom okruženju, to znači da sudjelovanje postoji u izravnom i individualiziranom obliku. Međutim, pravu prirodu takvog sudjelovanja, njegove pokretače i ono što određuje njegovu kakvoću bilo je mnogo teže odrediti. S obzirom na to i na pitanja individualizacije i odgovornosti navedenim u prethodnim poglavljima, kao i na odsutnost samostalnosti u pogledu sudjelovanja predstavnika, potreba za stvarnim razumijevanjem odnosa na mjestu rada važna je ako stvarno želimo na temelju provjerenih informacija razumjeti što funkcionira, za koga i u kojim kontekstima u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima.

To dovodi do druge teme razmatranja, koja se odnosi na način sudjelovanja, postupke i odnose koji nam pomažu utvrditi sudjelovanje u istraživanju. Tijekom razmatranja rezultata ukazano je na prethodnu literaturu iz područja sociologije u kojoj se u određenoj mjeri istražuju pitanja u pogledu radnika koji su izloženi riziku i koji preuzimaju odgovornost za rizike povezane s radom. Pokazalo se da je taj rad bio koristan za pronalaženje dubljih uvida u neka kvalitativna iskustva navedena u razgovorima s radnicima i njihovim upraviteljima u slučajevima uključenima u istraživanje. Međutim, kao što je zaključeno i na temelju pregleda literature o sigurnosti i zdravlju na radu, postoji relativan nedostatak takvih istraživanja usmjerenih na radnike u mikropoduzećima i malim poduzećima. Iako se smatra da je pristup kvalitativnom istraživanju sigurnosti i zdravlja na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima omogućio da rezultati ovog istraživanja budu reprezentativniji od većine prethodnih istraživanja o sigurnosti i zdravlju na radu u pogledu stajališta radnika, uzima se u obzir da metode zapravo nisu uključivale dovoljno socioloških ili etnografskih pojedinosti kako bi se navedena pitanja istražila u potrebnoj mjeri. Usmjerenija kvalitativna istraživanja koja se temelje na sociološkim činjenicama bila bi korisna za bolje razumijevanje postupaka i konteksta koji određuju percepcije i prakse u području sigurnosti i zdravlja na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima.

Stoga se u izvješću u nastavku nastoji razumjeti vrlo bogati niz empirijskih rezultata velikog broja slučajeva iz praksi u pogledu sigurnosti i zaštite zdravlja na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima u devet država članica EU-a koje su posjećene tijekom terenskog rada. Pri tome je potrebno imati na umu ograničenja povezana s primjenom tih ciljeva na takvu heterogenu skupinu. Ukazali smo na izazove razumijevanja ključnih elemenata usporedivosti praksi u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu te ishoda u mikropoduzećima i malim poduzećima, dok se u isto vrijeme u obzir uzela heterogenost tih poduzeća. Pokušali smo još i staviti te elemente usporedivosti u kontekst u odnosu na socioekonomski kontekst u kojem se nalaze. Naravno, postoji opasnost od redukcionizma. Međutim, unatoč tim upozorenjima i ograničenjima smatra se da su stvorene tipologije, kao i šira saznanja predstavljena u socioekonomskom i regulatornom kontekstu u kojem se pojavljuju te postupci koji pomažu u utvrđivanju djelovanja koja su poduzeli radnici i vlasnici-upravitelji u pogledu sigurnosti i zdravlja na radu u mikropoduzećima i malim poduzećima te pomogli protumačiti rezultate u odnosu na prethodna istraživanja i općenito pridonijeli boljem razumijevanju u svim tim područjima. Istovremeno se smatra da nude neke korisne smjernice za izradu politika i strategija u svrhu pružanja potpore mikropoduzećima i malim poduzećima za rješavanje nedostataka povezanih sa sustavima sigurnosti i zdravlja na radu koji se odnose na njih. U tom pogledu istraživanje opisano u ovom sažetku i navedeni zaključci čine

temelj za analizu strategija i alata za potporu mikropoduzećima i malim poduzećima (EU-OSHA, 2017. a, b), kao i za razmatranja iz završnog izvješća o cijelom projektu (EU-OSHA, 2018.).

Europska agencija za sigurnost i zdravlje na radu (EU-OSHA) zalaže se sigurniju i zdraviju Europu koja je produktivnije mjesto za rad. Agencija istražuje, razvija i distribuira pouzdane, uravnotežene i nepristrane informacije o sigurnosti i zdravlju te organizira paneuropske kampanje za podizanje razine svijesti. Ovu Agenciju sa sjedištem u Bilbao, u Španjolskoj osnovala je Europska unija 1994. godine, a u njoj zajedno djeluju predstavnici Europske komisije, vlada država članica, udruge poslodavaca i zaposlenika te vodeći stručnjaci iz svih država članica EU-a i šire.

Europska agencija za sigurnost i zdravlje na radu

Santiago de Compostela 12, 5. kat
48003 Bilbao, Španjolska
Tel.: +34 944358400
Faks: +34 944358401
E-pošta: information@osha.europa.eu

<http://osha.europa.eu/hr>